

تحلیل همانندناپذیری (اعجاز) قرآن
در آموزه‌های قرآن و سنت

حجت‌الاسلام دکتر فتح‌الله نجارزادگان

تهران

۱۳۹۷

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)
پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	درآمد
	بخش اول: آموزه‌های اساسی در تبیین معجزات
۶	گفتار اول: معناشناسی معجزه، پیشینه و ضرورت پژوهش
۶	اعجاز در لغت
۷	معجزه در اصطلاح
۷	پیشینه پژوهش
۹	ارزیابی تعریف معجزه با معیار قرآن
۱۷	ضرورت پژوهش در آموزه اعجاز
۱۹	پژوهش
۲۲	گفتار دوم: حکمت نیاز به معجزات
۲۴	حکمت نیاز به معجزات با تحلیل نیاز به وحی
۳۸	حکمت نیاز به معجزه با تحلیل شئون انبیا
۴۱	پژوهش
۴۳	گفتار سوم: انتظار از معجزات
۴۴	معجزه نصّ بر صدق نبی
۴۷	اتمام حجت و اقناع عرفی معجزه
۴۹	پژوهش
	بخش دوم: تبیین همانندناپذیری (اعجاز) و حقانیت قرآن
۵۱	گفتار اول: ادله اثبات اعجاز قرآن
۵۱	ویژگی‌های حقانیت و معجزه قرآن
۵۳	دلیل اول: آیات تحدی
۵۵	تحلیل تحدی

صفحه	عنوان
۵۶	حکمت مراتب تحدی
۶۰	دلیل دوم: اخبار از نزول قرآن در بیان انبیا و کتاب‌های پیشین
۶۲	دلیل سوم: کفایت قرآن برای معجزه
۶۳	دلیل چهارم: کفایت گواهی خداوند و امیر بیان
۶۶	پژوهش
۶۸	گفتار دوم: وجوه اعجاز قرآن در قرآن
۶۹	وجه اول: هماهنگی و عدم اختلاف در قرآن
۷۱	تبیین ملازمه عدم اختلاف با اعجاز قرآن
۷۷	تبیین هماهنگی معارف قرآن بر پایه توحید
۸۷	ارزیابی نظریه وجود اختلاف و تناقض در قرآن
۹۰	سیری در پیشینه ادعای اختلاف در قرآن و پاسخ به آن
۹۵	خطوط راهبردی در پاسخ به پندار اختلاف در قرآن
۱۰۷	وجه دوم: اُمّی بودن پیامبر اسلام (ص) (آورنده قرآن)
۱۱۱	ارزیابی نظریه نبوغ ذاتی پیامبر اسلام (ص)
۱۱۷	پژوهش
۱۱۹	گفتار سوم: وجوه اعجاز قرآن در استنباط قرآن پژوهان
۱۱۹	فصاحت و بلاغت قرآن
۱۲۲	حکمت اهتمام دانشمندان به وجه فصاحت و بلاغت
۱۲۹	نظم آهنگ قرآن
۱۳۲	اخبار غیبی
۱۳۵	آموزه‌های علوم تجربی
۱۳۸	اعجاز عددی
۱۳۹	تشریح قوانین جامع
۱۴۰	تعالیم هدایتی بر پایه حکمت‌ها و موعظه‌ها
۱۴۶	نظریه صرفه
۱۴۷	پژوهش
۱۴۹	گفتار چهارم: فرایند تحدی و تهدید
۱۴۹	تحلی در لغت و اصطلاح
۱۵۰	تحلیل فرایند تحدی
۱۵۷	تحلیل فرایند تهدید

صفحه	عنوان
۱۵۸	درنگی در کتاب الفرقان الحق
۱۵۹	پژوهش
۱۶۲	گفتار پنجم: معناشناسی مثل و معیارهای مثلیت در آیات تحدی
۱۶۲	معناشناسی مثل در آیات تحدی
۱۶۳	مرجع ضمیر «مثله» در آیات تحدی
۱۶۵	راهکار معناشناسی مثل در آیات تحدی
۱۶۶	نقش ذهنیت مخاطب در تعیین مماثلت
۱۶۸	معیارهای مثلیت در تحدی باقرآن
۱۶۸	۱. هدایتگری
۱۷۰	۲. نظم نو و محتوای بدیع پربار
۱۷۱	۳. نظام مندی و عدم اختلاف
۱۷۴	۴. اثر گذاری و تحول آفرینی
۱۷۵	پژوهش
۱۷۶	فهرست منابع

درآمد

خداوند درباره کتاب خود می‌فرماید: **كَتَبْتُ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ**^۱ قرآن کریم، آخرین پیام الهی، در بردارنده معارف بی‌همتا در راستای سعادت و کمال آدمیان است، محتوای آن با فطرت و سرنوشت انسان‌ها سازگار، و درک و فهمش برای طبقات گوناگون بشر هموار است. به تعبیر امیرالمؤمنین (ع): قرآن، اقیانوس بی‌کرانی است که به عمق آن نمی‌توان رسید^۲ و شگفتی‌های آن پایان نخواهد یافت.^۳ قرآن با عناوین کتاب،^۴ حدیث،^۵ کلام الله،^۶ قرآن،^۷ تنزیل،^۸ حق،^۹ برهان،^{۱۰} حکمت^{۱۱} و غیره توصیف شده است.

خداوند بر ما منت نهاد و این کتاب را برای ما نازل کرد و به ما فرمود: «هرچه میسر شود از قرآن بخوانید»،^{۱۲} «در آموزه‌های آن تدبیر کنید»،^{۱۳} «به این کتاب - از اعماق جان - ایمان آورید»،^{۱۴} پس بر ماست - دست کم - برای ایمان به این کتاب و انس و زندگی با آن، این نامه آسمانی را به طور ژرف و همه‌جانبه بشناسیم. این شناخت ابعاد گوناگونی دارد.^{۱۵} هدف این کتاب، شناخت بیشتر از بعد «هماندناپذیری» قرآن از دیدگاه قرآن و سنت است؛ این شناخت ضروری است تا شبهات را براندازد و زمینه‌های بروز شک را از قلب‌ها از بین ببرد، به

-
۱. ابراهیم/۱.	۸. الشعراء/۱۹۲.
۲. نهج البلاغه، خطبه ۱۹۸.	۹. البقرة/۲۶.
۳. همان، خطبه ۱۸.	۱۰. النساء/۱۷۳.
۴. البقرة/۲.	۱۱. البقرة/۱۶۴.
۵. الطور/۳۴.	۱۲. المزمّل/۲۰.
۶. البقرة/۷۵.	۱۳. ص/۲۹؛ محمد/۲۴.
۷. البقرة/۱۸۵.	۱۴. التغابن/۸.
۱۵. برای توضیح بیشتر رجوع کنید به: مطهری، آشنایی با قرآن، ص ۱ به بعد؛ نجارزادگان، قرآن در قرآن، ص ۷۴-۱۵.	

قاری و تدبیرکننده در قرآن آرامش بیشتر دهد؛ باور به این کتاب را در وجود آنان تعمیق بخشد و در پی آن عمل فزون‌تر به آموزه‌های قرآن و تسلیم در برابر آورنده آن را پدید آورد. بررسی بیشتر درباره ضرورت پژوهش در معجزه قرآن را در گفتار اول از بخش اول ملاحظه خواهید کرد.

در اینجا لازم است این نکته را پیشنهاد و بر آن تأکید کنم، کتاب‌های درسی در مقطع تحصیلات تکمیلی - به ویژه در برخی از رشته‌ها مانند علوم قرآن - به تدریج به «طرحنامه‌های تفصیلی راهنما» جهت خط‌مشی آموزش تغییر می‌یابند. این طرحنامه‌ها مشتمل بر سه محور اصلی است:

(الف) پیشینه کوتاه بحث و کشف کاستی‌های آن؛

(ب) اکتفا به خطوط راهبردی در موضوع درس؛

(ج) اهتمام به نوآوری و طرح مباحث روزآمد.

این راهکار همانند نقشه راهنما برای دانشجویست و متناسب با اهداف تحصیلات تکمیلی خواهد بود. دانشجو با این شیوه به جای حفظ و ازبر کردن مطالب به کاوش و تفکر روی می‌آورد و خلاقیت خود را در پاسخ به نقاط ابهام و چالش‌ها به نمایش می‌گذارد. هدف بنده نیز، در ابتدا تدوین طرحنامه تفصیلی راهنما درباره موضوع معجزه بود و سعی کردم تا حدودی آن را در این کتاب اجرا کنم که در پاره‌ای از موارد به جای اکتفا به خطوط راهبردی به تفصیل گرایید.

به هر روی این اثر گامی کوچک در موضوع همانندناپذیری قرآن است و سعی بر آن بوده که افزون بر نوآوری‌ها در قلمرو معجزه، موضوع اعجاز با محوریت قرآن و سنت مطالعه شود^۱ که قطعاً با کاستی‌هایی روبه‌روست. امید می‌رود صاحب‌نظران با ارائه پیشنهادها و انتقادهای خود آن را اصلاح و بر غنای این بحث بیفزایند. در اینجا سختم را با این عبارت از امام خمینی (قده) پایان می‌دهم به این امید که برای خود، استادان و دانشجویان و همه فرهیختگان زنگ بیداری شود و غفلت زداید.

هان ای حوزه‌های علمیه و دانشگاه‌های اهل تحقیق! پیا خیزید و قرآن کریم را از شر جاهلان متسک و عالمان مهتک که از روی علم و عمد به قرآن و اسلام تاخته و می‌تازند، نجات دهید؛ و اینجانب از روی جد و نه تعارف معمولی می‌گویم از عمر بر باد رفته خود در راه

۱. البته در اینجا شبهه دور مطرح نیست، چون اثبات اعجاز قرآن به ادله‌ای متکی است که این محذور را در پی نخواهد داشت. توضیح آن در گفتار اول از بخش دوم خواهد آمد.

اشتباه و جهالت تأسف دارم و شما ای فرزندان برومند اسلام! حوزه‌ها و دانشگاه‌ها را از توجه به شئون قرآن و ابعاد بسیار مختلف آن بیدار کنید و تدریس قرآن در هر رشته‌ای از آن را محط نظر و مقصد اعلای خود قرار دهید. مبدا خدای ناخواسته در آخر عمر که ضعف و پیری بر شما هجوم کرد از کرده‌ها پشیمان و تأسف بر ایام جوانی بخورید، همچون نویسنده!

والله المستعان و علیه التکلان